

FRESHABIT Hattuvaara- luonnonhoitohanke

1. Tausta ja hankealue

Vuoden 2016 alussa käynnistyi valtakunnallinen Freshabit Life IP -hanke, jonka tavoitteena on parantaa vesistöjen tilaa. Yhtenä Freshabit-hankkeen toimenpidealueena on Koitajoen alue. Suomen metsäkeskuksen rooliin hankkeessa kuuluu vesiensuojelullisten ongelmakohteiden tilan ja elinympäristöjen parantaminen yksityisessä omistuksessa olevilla mailla.

Koitajoen hankealueesta otettiin ensimmäisenä tarkasteluun Huhuksen ja Hattuvaaran kylien yksityismaat. Huhuksen vesiensuojelurakenteiden teko on käynnissä. Maastossa tapahtunut vesiensuojelullisten ongelmakohtien paikantaminen on tehty vuosina 2016 - 2018. Maastossa tapahtuneen inventoinnin perusteella on koostettu Freshabit Hattuvaara- luonnonhoitohanke. Hankkeessa on mukana ne kohteet, joihin on saatu maanomistajien suostumukset.

Hattuvaaran kylä sijaitsee Ilomantsin kunnan pohjoisosissa. Hattuvaaran alueella yksityismaat keskittyvät kylän ympärille. Yksityismaita ympäröivät laajalti metsähallituksen, Tornatorin, kunnan ja Vapon omistamat maat. Vapon mailla sijaitsee vanhoja käytöstä poistuneita turvetuotantoalueita. Pampalon kaivoksen alueet ovat myös kylän reuna-alueilla.

Hattuvaaran vedet laskevat useampaan suuntaan mm. Lietojan, Merojan ja Rämepuron kautta. Yksityismaat on aikoinaan ojitettu melko kattavasti. Kunnostusojituksia on jo tehty jonkin verran. Merkittävä osa ojituksista on osoittautunut turhiksi eikä niiden kunnossapito ole taloudellisesti eikä vesiensuojelullisesti kannattavaa. Kyläkeskuksessa olevat pellot ovat melko pieniä ja sijaitsevat pääosin kivennäismailla. Ilajansuon kupeessa turvemaalla oleva peltoalue on kooltaan noin 100 ha. Freshabit- hankkeen toimenpiteet on suunniteltu kohteille, joissa vesiensuojelullinen tarve johdetaan pääosin metsätalouden alueilta.

2. Suunnitelma

Maastotarkastelussa pyrittiin löytämään ja tunnistamaan vesiensuojelun ongelmakohteet, joihin metsätalouden toiminnalla on vaikutusta. Lisäksi tarkasteltiin elinympäristöjen kunnostamistarpeita ja –mahdollisuuksia. Ongelmakohteiden korjaamiseksi tehtiin ratkaisuehdotukset ja ne ehdotukset, joihin saatiin maanomistajan suostumus ovat edenneet hankekohteiksi. Kohteet koottiin Freshabit Hattuvaara- luonnonhoitohankkeeksi.

Freshabit Hattuvaara- luonnonhoitohanke sisältää kahdeksan toimenpidekohdetta, joiden tarkoituksena on parantaa metsätalouden vesiensuojelua tasaamalla virtausolojen äärevyyttä sekä vähentämällä alapuoliseen vesistöön kulkeutuvan kiintoaineksen ja ravinteiden määrää. Toimenpidekohteet voivat sisältää useampia erillisiä toimenpiteitä. Yksi kohteista on selvästi elinympäristön ennallistamiseen tähtäävä (suon vesitalouden parantaminen). Luonnonhoitohankkeen hankealue ja toimenpidekohteiden sijainti näkyvät suunnitelmakartassa. Toimenpidekohteet esitellään tämän hankekuvausten kohdassa 3. Toimenpidekohteiden kartat ovat hankehakupyynnön liitteinä.

Vesiensuojelu- ja ennallistamistoimenpiteet:

- 5 kpl laskeutusaltaita padottavalla kynnyksellä/putkipadolla
- 3 kpl patoja miestyönä
- 2 kpl patoseinämää (patoa) vesien ohjaamiseksi vanhaan purouomaan
- 12 kpl padottavia pohjapatoja
- 2 kpl ojarumpuja ylityspaikalle
- 3 kpl kosteikkoja
- oja-avausta

Kaikilta maanomistajilta, joiden maille on suunniteltu tehtäväksi vesiensuojelurakenteita, on pyydetty kirjallinen suostumus luonnonhoidon toimenpiteen toteuttamiseen. Sopimuksia on tehty yhteensä 17 kappaletta. Hankehaun jälkeen valittu toteuttaja saa sopimuskopiot käyttöönsä ja hänelle toimitetaan myös kohdekohtainen kiinteistö- ja omistajaluettelo yhteystietoineen.

Maanomistajiin tulee olla yhteydessä ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Kohteissa, joissa on ennen kaivutöihin ryhtymistä tarvetta puuston poistoon, tulee neuvotella puiden korjuusta maanomistajien kanssa. Poisto kuuluu toimijalle (mainittu kohdekohtaisesti). Puutavara pinotaan ajouran viereen tai muuhun maanomistajan kanssa sovittuun paikkaan kohteen lähellä. Puutavara kuuluu maanomistajalle.

Toimenpidekarttoihin on tarvittaessa merkitty viitteelliset kulkureitit kohteille. Kulkureittien tarkka sijainti on varmistettava ennen toimenpiteiden aloitusta maanomistajilta, myös naapurituloilta, mikäli joudutaan liikkumaan ns. kolmansien osapuolien mailla. Toteuttaja vastaa aiheuttamistaan ajourapainumista ja muista toimenpiteiden toteutuksessa syntyneistä vaurioista.

Kohteissa **ei ole tehty** pituusleikkausvaaituksia patojen tarkkojen paikkojen ja korkeustasojen määrittämiseksi.

Suunniteltujen vesiensuojelurakenteiden toteutusajankohtaan vaikuttavat sääolosuhteet. Toimenpiteiden kaivutyöt on ajoitettava niin, että ojissa ja puroissa virtaa kaivuun ajankohtana mahdollisimman vähän vettä.

Hankealueella voi olla myös maakaapeleita (esim. laajakaista) ja vesijohtoja, joiden sijainti on varmistettava erityisesti teiden läheisyydessä kaivettaessa.

Laskeutusaltaiden kaivussa pidetään tavoitteena veden kiertoa koko altaan alueella. Altaat toteutetaan metsätalouden vesiensuojeluohjeistuksen mukaisesti ja mitoitetaan altaalle tulevan vesimäärän perusteella (Laskeutusaltaiden mitoitushje vesimäärän perusteella: <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/TASOhanke/Julkaistut>). Altaasta tulee ainakin yksi luiska muotoilla niin loivaksi, että ihminen tai eläin pääsee altaasta pois.

Padottavat rakenteet mitoitetaan niin, että yläpuolisen metsä- tai peltoalueen kuivatus ei häiriinny. Kaivumaat on läjitettävä tulvakorkeuden yläpuolelle.

Suunnitelmat toteutuksesta on esitelty ELY:lle 11.10.2018 tehdyllä maastokäynnillä.

3. Toimenpidekohteet Hattuvaarassa

Kohde 1. YLIMMÄISEN TASANSUON VESITALOUDEN PARANTAMINEN

Tilat: 146-402-1-9 Mikkilä

146-402-1-3 Pepilä

Ylimmäisen Tasansuon vesitaloutta on aikanaan muutettu osittaisella ojituksella. Siihen liittyen Tasansuonsärkän poikki on kaivettu laskuoja. Mikkilä tilalla on kaksi huonokuntoista pientä patoa, joilla on pyritty turvaamaan lampien vesipintaa. Nämä padot laitetaan kuntoon miestyönä. Pepilä tilalle Tasansuonsärkän ojakaivannon suulle tehdään miestyönä pohjapato, jonka tarkoituksena on palauttaa suon vesipintaa luontaisemmalle tasolle (nosto arviolta 15-25 cm). Tarvittava kiviaines löytyy paikan päältä.

Kohde 2. MEROJAN KOSTEIKKO, LASKEUTUSALLAS ja OHJAUS VANHAAN UOMAAN,

Tilat: 146-402-5-33 Tiittala

146-402-9-38 Korvenaho

146-402-9-28 Hovatta (Ilomantsin kunta)

Meroja on suoraksi kaivettu lasku-uoma. Kosteikko toteutetaan patoamalla ja kaivamalla Tiittala ja Korvenaho tilojen rajalle. Kosteikon pinta-ala on noin 0,5-0,6 ha. Kosteikon pohjoispuolella on muutamia pätkiä vanhaa uoma kaivetun uoman länsipuolella. Padottavilla pohjapadoilla ohjataan vesiä vanhaan uomaan. Pohjapatojen pinta tehdään sellaiseksi, että ne kestävät mahdolliset veden ylitykset tulvalla. Vanhan uoman kohdilla tarvittaessa avataan tukospaikkoja. Vanhaan uomaan ohjauksella pystytään elinympäristön kohentamisen lisäksi hidastamaan virtausnopeutta. Vesien purku kosteikosta pyritään suuntaamaan Merojan länsipuolella olevaan vanhaan uomaan pohjapadolla (tai putkipadolla) (putkipadon tuotekortti ja rakentamisohjeet www.metsakeskus.fi/tausta-aineistot). Tiittala tilata puusto on jo poistettu vuonna 2018. Korvenahon tilalla toimija poistaa vähäistä puustoa (peltoheitossa harvakseltaan polttopuuta). Puusto siirretään maanomistajan osoittamaan paikkaan kohteen lähelle poiskuljetusta varten. Ojan länsipuolella oleva mäntytukkipuusto on tarkoitus säästää kosteikon reunaan (kärjessä muutaman puun poistotarpeen). Koneen kulku pohjoisesta Tiittala tilan kautta. Tien varteen kunnan omistamalle Hovatta 9:28 tilalle tehdään laskeutusallas padottavalla pohjapadolla. Vähäistä puuston poiston tarvetta (alle 20 runkoa). Toimija siirtää puut tien varteen.

Kohde 3. SIKRENPURON LASKEUTUSALLAS

Tila: 146-402-10-2 Pitkähuhta I

Tilalla on valmiina laskeutusallas, jossa purku tapahtuu pohjapadon kautta. Tien pohjoispuolella on pieni laskeutusallas, josta on valmis putkitus isoon altaaseen. Toteutetaan ylemmän altaan laajennus ja syvennys riittävän kokoiseksi. Altaalle tehdään padottava pohjapato, joka mahdollistaa tulvalla vesienohjautumisen ojaan. Normaaliveidellä valmiina oleva putkitus hoitaa vesien purkautumisen. Rakennettava allas pystyy toimimaan pohjapadon avulla myös erillisenä yksikkönä ilman putkitustakin. Laskeutusallan koko noin 40 m². Toimija poistaa muutamia puita jotka siirretään tien varteen.

Kohde 4. PITKÄSUON LASKEUTUSALTAAT

Tilat: Mäntylä 146-402-7-3
Anjala 146-402-7-14

Tilan rajalla on vesiensuojelurakenteeksi tehty isohko lietekuoppa. Rakennetta parannetaan suurentamalla kohde laskeutusaltaaksi, johon veden purku tehdään putkipadolla. Altaan koko noin 4x10 m, syvyys 1,5- 2 m. Kohteessa havaintoja rautasaostumista. (putkipadon tuotekortti ja rakentamishjeet www.metsakeskus.fi/tausta-aineistot). Kulku kohteeseen Mäntylä tilan kautta aiheuttamatta vuokratulle pellolle vaurioita.

Kohde 5. RÄMELAMMEN KOSTEIKKO, ALTAAT ja POHJAPATOSARJA

Tilat: 146-402-5-25 Yläluhta
146-402-20-11 Lampela
146-402-20-26 Korterehu
146-402-20-12 Koivusuo
146-402-2-32 Tasavaara (Ilomantsin kunta)

Rämelampi on aikoinaan laskenut luontaista uoma myöten Rämepuroon. Lasku-uomaksi on kaivettu kanava, jota myöten vedet nyt kulkevat. Uomassa on syöpymää, jonka takia Rämelammen pinta on laskenut luontaista alhaisemmaksi. Nykyisin veden pintaa pitää yllä hatara majavan rakentama pato. Vanha uoma on edelleen maastossa havaittavissa.

Kosteikko on tarkoitus toteuttaa rakentamalla Rämepuron lähisyyteen pengeri, josta vesi pääsee purkautumaan Rämepuroon pohjapadon kautta. Myös kanavan suulle rakennetaan pohjapato turvaamaan Rämelammen normaali vedenpinnan taso (169.1 mpy). Tavoitteena on, että Rämelammen vedet purkautuisivat pääosin vanhaan uomaan nykyisen kanavan sijasta. Pengerryksen lisäksi osa kosteikosta tehdään kaivamalla. Tarvittaessa kosteikko tehdään kaksialtaiseksi (Rämelammen läheinen reuna jäänee pintavalunnan tyypiseksi alueeksi).

Toinen toimenpide on Iljansuon-Haukilampien suunnasta tulevien vesien uudelleen ohjaus. Luontaisesti em. vedet ovat menneet suoraan Rämepuroon käymättä Rämelammessa. Tavoitteena on palauttaa vedet luontaiselle reitille (nykyisin ojana). Vedet ohjataan padolla em. ojaan Lampela 20:11 ja Korterehu 20:26 tilan rajalta ja edelleen Korterehu 20:26 ja Yläluhta 5:25 tilojen rajajaa pitkin kohti kaivettavaa laskeutusallasta. Rämepuron kupeeseen tehdään laskeutusallas putkipadolla tai pohjapadolla (putkipadon tuotekortti ja rakentamishjeet www.metsakeskus.fi/tausta-aineistot). Tulvaa varten rakenteesta tehdään pohjapatotyyppinen. Allas tehdään riittävän suureksi huomioiden valuma-alue (ei poistettavaa puustoa). Uoma pitkin tulevat vedet ovat erittäin rautapitoisia ja saostumaa on runsaasti (pilaavat nykyisin Rämelammen veden laatua). Tarvittaessa ojassa, johon vedet ohjataan, avataan tukoskohtia. Tarve ojakunnostukseen on etenkin Korterehu ja Yläluhta tilojen rajalla koilliseen suuntautuvassa ojassa ennen allasta. Ojaan tehdään rumpuputkella ylityskohta (rumpu+yilivuodon kestävä pintarakenne). Tilalla 20:11 on ajoura, jota pitkin kohteeseen pääsee Haukilammille menevältä kärrytieltä.

Ylemmäksi uomaan Haukilampien kohdalle tehdään laskeutusallas. Allas rakennetaan putkipadolla niin, että putken kohdalla vanhalla kärrytiellä säilytetään/rakennetaan ylikulkumahdollisuus koneille (rumpu+yilivuodon kestävä pintarakenne). Allas rakennetaan Koivusuo 20:12 ja Tasavaara 2:32 rajalle. Kärrytieväylä kuuluu kunnan omistamalle Tasavaara 2:32 tilalle. Poistettavaa puustoa on jonkin verran. Puut toimija sijoittaa kärrytien varteen.

Kohde 6. RÄMEPURON KOSTEIKKO

Tilat: 146-402-5-26 Alaluhta
146-402-5-33 Tiittala

Kyseessä on patoamalla syntynyt kosteikko, jossa on tarve ja mahdollisuus tehdä parantavia ratkaisuja. Padotuksessa on korjattavaa vesien hakeuduttua uusille reiteille ja syövytettyä rakenteita. Lisäksi muutoksia on aiheuttanut majava.

Rakennetaan padottava pohjapadotus uudelleen. Erillisiä patoja kohteeseen tulee kaikkiaan viisi. Padoista eteläisintä vahvistetaan ja tehdään padotus muita patoja hieman korkeammaksi, jotta tulva-ajan ulkopuolinen ylivirtaus purkautuu entiseen väylään (vesi oli alkanut purkautua tämän ojan kautta). Sähkolinjan alla olevaa maanomistajan asentamaa putkipatota fiksataan ja tehdään päällinen veden kulutusta kestäväksi. Kaksi pohjapadotusta korjataan päällysteiden osalta tasoon, jossa tulvitus säilyy entisellä tasolla. Toinen padoista tehdään putkipadoksi, jotta majavan tekemät pinnan korotukset vaikeutuvat. Kosteikon ala on noin 8 hehtaaria.

Lisäksi vesiensuojelutoimenpiteenä tehdään sähkolinjan alle ojitusalueelta tulevaan ojaan liete-kuoppa ja putkipato (oja menee nyt suoraan puroon, pieni liete-kuoppa täyttynyt).

Kohde 7. MEROJAN ETELÄPÄÄ

Tilat: 146-402-9-19 Huvila
146-893-1-9 Ilomantsin valtionmaa
146-402-9-32 Jehkilä
146-402-9-21 Luhta

Tavoitteena Merojan vesien ohjaus vanhaan uomaan. Huvila 9:19 tilan kohdalle rakennetaan vettä ohjaava pohjapato. Padon pinta tehdään veden kulutusta kestäväksi eli tulvalla vesiä saa mennä kaivettuun Merojaan. Padon mitoituksessa tulee huolehtia, että vesipinnan nousu ei heikennä peltoalueen kuivatusta. Padolta kaivetaan tilan nurkassa noin 10 m ”ojaa”, jolla vesi ohjataan Metsähallituksen rajalta alkavaan vanhaan uomaan. Valtion maalla olevan vanhan uoman pituus on noin 300 m, jonka jälkeen vesi palaa Merojaan. Tarvittaessa vanhassa uomassa avataan pahimpia tukoskohtia miestyönä.

Merojassa tehdään syöpyneisiin kohtiin penkkaa suojaavia rakenteita neljässä kohdassa (kiveystä, paalutusta tms). Paikat vedenohjauskohdan lähellä ja Huvila 9:19 tilalla maantien länsipuolella.

Kohde 8. MARJOLAMMEN LASKUOJAN LASKEUTUSALLAS

Tila: Alapiha 6:1

Marjolahmin eteläpuolisilta ojitetuilta soilta tulevaan laskuojaan rakennettava laskeutusallas, jonka veden purussa pyritään hyödyntämään tierumpua. Tiepenkka vahvistetaan niin, ettei allas aiheuta haittaa tielle. Laskeutusallas tulee neljän ojan yhtymäkohtaan. Yläpuolisella alueella on tehty kunnostusojituksia. Ojavesissä on havaittavissa merkittäviä määriä rautasaostumia. Laskeutusallastaan koko noin 60-100 m³. Maanomistaja on jo poistanut altaan alueelta puustoa. Mikäli tulee tarve poistaa lisää puita, toimija siirtää ne tien varteen.